

Joanna Więclaw-Michniewska

WYBRANE WARUNKI ROZWOJU FUNKCJI TURYSTYCZNEJ MIAST KARPAT POLSKICH

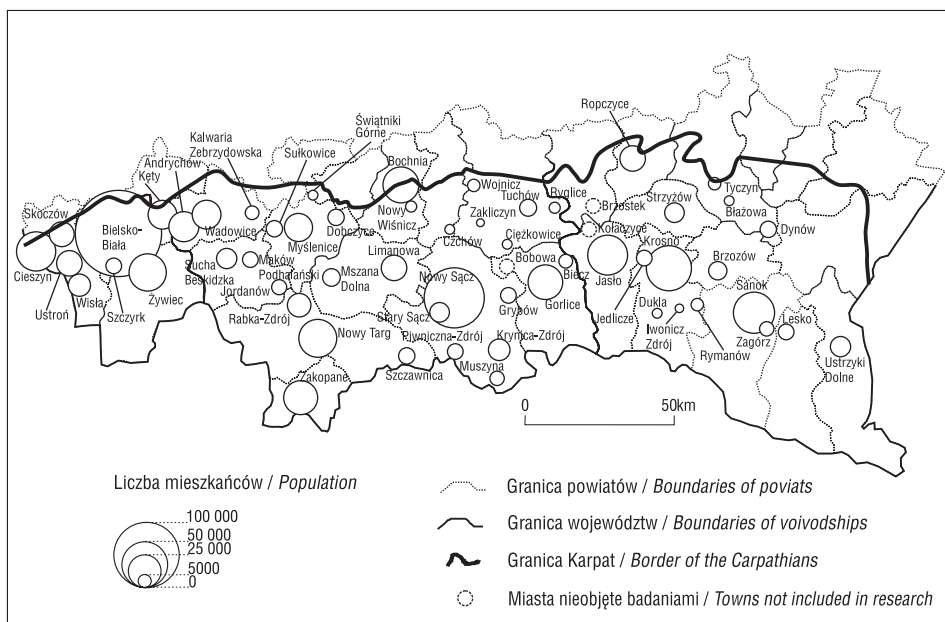
Zarys treści: Współcześnie szeroko pojmowana turystyka odgrywa istotną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym miast. Karpaty należą do najważniejszych regionów turystycznych w Polsce. Celem badań było przedstawienie zależności między warunkami położenia (topograficznymi) a możliwościami rozwoju funkcji turystycznej miast karpaccich oraz określenie znaczenia turystyki dla rozwoju badanych miast w świetle działań lokalnych władz samorządowych. Oceny możliwości rozwoju funkcji turystycznej miast karpaccich dokonano w oparciu o wybrane czynniki kształtowania ich potencjału turystycznego. Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzono, że badane miasta dysponują na ogół znacznymi możliwościami w tym zakresie. Ponadto warunki topograficzne terenu, stanowiące z osadniczego punktu widzenia zazwyczaj barierę rozwoju miast na obszarach górskich, okazały się czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki. Analizując działania lokalnych władz samorządowych, odnotowano, że w przypadku wielu karpaccich ośrodków miejskich wykazują one duże zaangażowanie na rzecz rozwoju funkcji turystycznej jako jednej z funkcji społeczno-ekonomicznych miasta.

Słowa kluczowe: miasta, Karpaty Polskie, funkcja turystyczna, samorząd lokalny

Key words: cities, Polish Carpathians, tourism function, local government

Wprowadzenie

Współczesne uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego miast są związane w dużej mierze z kilkoma podstawowymi czynnikami, do których należą m.in. polityka miejska prowadzona przez władze lokalne, przedsiębiorczość mieszkańców oraz regulacje prawne. Czynniki te mogą jednak oddziaływać na rozwój danego ośrodka miejskiego w odmienny sposób w zależności od jego zasobów przyrodniczych, kulturowych, ekonomicznych i społecznych. Karpaty Polskie z przyrodniczego punktu widzenia stanowią obszary niezwykle cenne (Denisiuk 1995; www.mos.gov.pl). Wyróżnia je bogactwo gatunkowe flory i fauny oraz największe w Europie zasoby

Ryc. 1. Miasta w polskich Karpatach

Figure 1. Urban network in the Polish Carpathians

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

lasów pierwotnych (www.carpathianconvention.org). Duże znaczenie w aspekcie turystycznym ma różnorodność krajobrazu górskiego i pogórskiego – ujmowanego jako zespół komponentów przyrody, zarówno w stanie naturalnym, jak i przekształconych przez człowieka, wraz z wytworami jego działalności w formie walorów kulturowych (Ostaszewska 2002; Skalska 2009).

Miasta na obszarze Karpat Polskich są zróżnicowane pod względem potencjału ludnościowego (ryc. 1) i kondycji społeczno-ekonomicznej. Funkcja turystyczna rozwijana w oparciu nie tylko o walory przyrodnicze, ale także i pozaprzyrodnicze, może stanowić racjonalną szansę rozwoju gospodarczego wielu miast karpaccich.

Celem niniejszych badań było rozpoznanie zależności między układem przestrzennym (uwarunkowaniami topograficznymi) miast karpaccich a możliwościami rozwoju funkcji turystycznej oraz określenie roli turystyki dla ich rozwoju w kontekście działalności samorządu lokalnego. Znaczenie turystyki w badanych ośrodkach rozpatrzono także w nawiązaniu do wybranych czynników wpływających na potencjał turystyczny miast. Pozwoliło to na określenie predyspozycji do rozwoju funkcji turystycznej miast karpaccich, funkcji miasta rozumianej jako jego rola w gospodarce

regionu i życiu społeczeństwa (Szymańska 2009) oraz jako czynnik rozwoju gospodarczego regionu turystycznego (Mika 2004).

Wyboru miast do analizy dokonano na podstawie ich położenia w obrębie Karpat wydzielonych według podziału J. Kondrackiego (1978). W niniejszej pracy cały obszar wymienionych niżej podprovincji określono nazwą Polskie Karpaty. Do miast karpacczych zaliczono ośrodki leżące w podprovincjach: 1) Zewnętrzne Karpaty Zachodnie, 2) Centralne Karpaty Zachodnie oraz 3) Karpaty Wschodnie (Beskidy Wschodnie). Precyzyjne wyróżnienie granic regionalnych jest zagadnieniem trudnym (Balon i in. 1995; Kondracki 1978). Dlatego w przypadku miast leżących na styku Karpat i Podkarpacia Północnego, do badań wytypowano te, których znaczna część jest położona w obrębie Pogórzy. Tym sposobem określono grupę 61 miast zlokalizowanych na obszarze polskich Karpat (według stanu na 1.01.2010 r.), z której szczegółowymi badaniami objęto 56 ośrodków (ryc. 1). Z analizy wyłączono Skawinę i Wieliczkę, leżące u podnóża północnej krawędzi Pogórza Wielickiego. Nie uwzględniono także miast, które odzyskały prawa miejskie w 2009 r. i 2010 r., tj. Bobową, Brzostek i Kołaczyce, z uwagi na brak danych statystycznych. Należy podkreślić, że grupa badanych miast nie tworzy jednolitego układu osadniczego na skutek uwarunkowań historycznych, jak i aktualnej przynależności administracyjnej do trzech województw: śląskiego, małopolskiego oraz podkarpackiego. Fakt ten jest istotny ze względu na odmienne (dla różnych miast) możliwości wspierania rozwoju turystyki, priorytety i kierunki zarządzania na szczeblu regionalnym, które są wyznaczone w dokumentach samorządowych poszczególnych województw (*Strategia rozwoju...* 2004; *Strategia rozwoju...* 2006; *Kierunki rozwoju ...* 2008).

Literatura przedmiotu w zakresie turystyki w Karpatach Polskich ma zróżnicowany charakter. Opublikowano wiele prac dotyczących poszczególnych ośrodków miejskich, obszarów turystycznych lub wybranych zagadnień badawczych, w tym potencjału turystycznego (Bajwoluk 2007; Garwol, Górz 2009; Koszałka 2003; Mika i in. 2007; Pawlak 2009; Zawilińska 2005). Mniejsza jest natomiast liczba opracowań ujmujących kwestie rozwoju turystyki w Karpatach w sposób kompleksowy (Ptaszycka-Jackowska 2007). Pierwsze tego typu prace prezentowały badania S. Leszczyckiego w latach 30. XX w. dotyczące rozwoju regionalnego ziem karpacczych w granicach ówczesnej Polski, od Cieszyna do Kołomyi (za: Böhm 2009). Z ważniejszych opracowań należy wymienić publikacje: J. Warszńskiej (1985), A. Jackowskiego (1981), W. Kurka (1990), J. Grocha (1991) oraz inne podejmujące zagadnienia regionalizacji i rozwoju funkcji turystycznej w polskich Karpatach (Groch i in. 2000; Groch, Kurek 1995), a także omawiające aktualne czynniki rozwoju turystyki na badanym obszarze (Faracik i in. 2009; Kurek, Mika 2008).

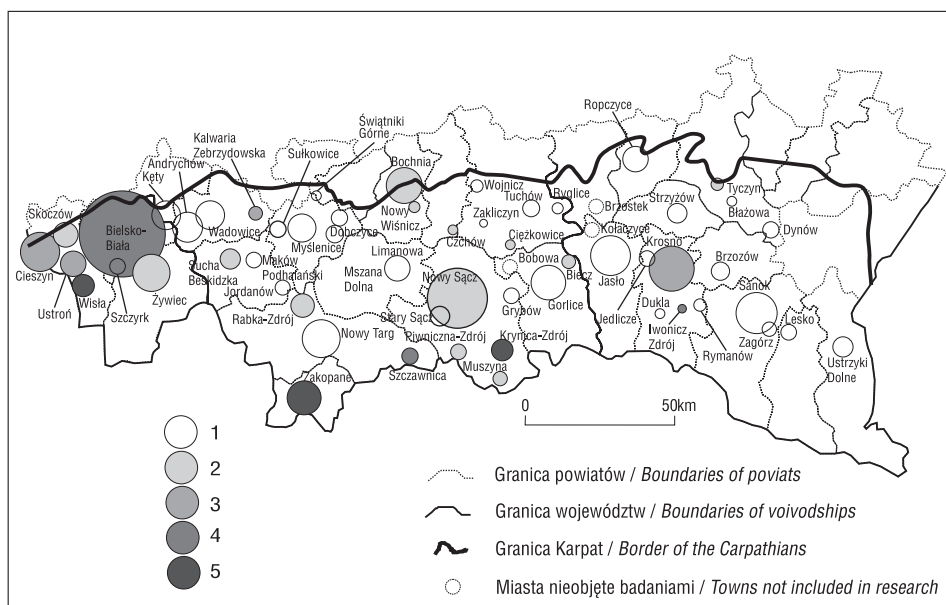
Atrakcyjność turystyczna miast karpacczych i jej ocena

Kompleksowa ocena potencjału i atrakcyjności turystycznej miast Karpat Polskich przekracza znacznie ramy niniejszej pracy, stąd oceny warunków rozwoju funkcji turystycznej w badanych miastach dokonano z punktu widzenia wybranych cech antropogenicznych, stanu środowiska przyrodniczego oraz znaczenia turystyki w poli-

tyce władz lokalnych. W konstrukcji uproszczonych, syntetycznych wskaźników (przy zastosowaniu metody Perkala) wykorzystano dane statystyczne z lat 2008–2009 (www.stat.gov.pl; rejestry Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków) odwołujące się do podstawowych mierników stosowanych w badaniach geografii turystyki.

Atrakcyjność turystyczna miast z punktu widzenia cech antropogenicznych została określona przez: 1) liczbę korzystających z noclegów, 2) liczbę obiektów noclegowych, 3) liczbę obiektów zabytkowych (walory pozaprzyrodnicze) oraz 4) liczbę zabytkowych układów urbanistycznych w obrębie miast. Należy w tym miejscu podkreślić, że nie uwzględniono licznej, jak wynika z analiz strategii rozwoju oraz wykazów obiektów noclegowych zamieszczanych na stronach internetowych poszczególnych miast, grupy gospodarstw agroturystycznych, które w wielu gminach stanowią największą podaż miejsc noclegowych. Kolejny miernik – zabytkowe układy urbanistyczne uznano za znaczący walor pozaprzyrodniczy i tym samym zostały one wyróżnione jako jedna z cech atrakcyjności turystycznej. Nieprzekształcone układy przestrzenne miast (także dzielnic) stanowią bowiem atut miast karpackich, ponieważ w wielu miastach „w harmonijny sposób wpisują się w górski krajobraz, nie konkurując z nim. Tajemnica tej harmonii tkwi w skali i charakterze zabudowy i całych założeń oraz ich dostosowaniu do warunków miejsca” (Marx-Kozakiewicz 2009). Antropogeniczna atrakcyjność miast karpackich była zróżnicowana – zarówno w odniesieniu do wielkości miast, jak i ich przynależności do poszczególnych regionów turystycznych, wydzielonych przez J. Grocha i W. Kurka (1995). Generalnie odnotowano stosunkowo niski poziom atrakcyjności turystycznej badanego zbioru miast – ponad połowa została zaliczona do najniższej klasy atrakcyjności antropogenicznej (ryc. 2). Najniższą klasą cechowały się niektóre miasta najmniejsze (np. liczące około 2 tys. mieszkańców – Świątniki Górne, Ryglice, Błażowa) oraz większe (blisko 20-tysięczne), np. Myślenice lub Wadowice, o rozwiniętych innych funkcjach, np. administracyjnej (miasta powiatowe). Jednak na uzyskane wyniki miała wpływ przede wszystkim bardzo uboga baza noclegowa wielu miast, zwłaszcza w mniejszych ośrodkach (na całym badanym obszarze). Niedostatki w zakresie infrastruktury turystycznej, w tym miejsc zakwaterowania, wydają się być poważnym problemem w licznych miastach Karpat Polskich. Potwierdziła to analiza strategicznych dokumentów rozwoju miast. W większości poprawa poziomu infrastruktury (w aspekcie rozwoju funkcji turystycznej) była jedną z ważniejszych diagnozowanych kwestii. Zdecydowanie pozytywnie wyróżniają się natomiast miasta leżące w południowo-zachodniej części Karpat (Wisła, Bielsko-Biała, Szczyrk), a także niektóre uzdrowiska – Szczawnica, Krynica Zdrój, Iwonicz Zdrój (ryc. 2), dysponujące zarówno intensywnie wykorzystywaną i relatywnie dobrze rozwiniętą bazą noclegową, jak i posiadające dużą liczbę zabytków. Wysoka pozycja Bielska-Białej jest związana m.in. z wyjątkowym (w ogóle miast karpackich) faktem – miasto to posiada dwa zabytkowe układy urbanistyczne (Bielska i Białej). Ponadto Bielsko-Biała cechuje się najwyższą wśród miast liczbą zabytkowych obiektów (ponad 150), co (nawet po standaryzacji) silnie podniosło klasę atrakcyjności miasta.

Kolejnym etapem było zbadanie zróżnicowania wybranych parametrów stanu środowiska przyrodniczego. W analizie uwzględniono stan powietrza atmosferycznego (stężenia NO_2 , SO_2 i pyłu zawieszonego) oraz wielkość ścieków nieoczyszczonych

Ryc. 2. Zróżnicowanie atrakcyjności turystycznej miast karpaccich pod względem cech antropogenicznych

Figure 2. Differentiation of tourist attractiveness in respect of anthropogenic features in the Carpathian cities and towns

Objaśnienia:

poziom konkurencyjności antropogenicznej: 1 – niski, 2 – raczej niski, 3 – średni, 4 – raczej wysoki, 5 – wysoki

Explanation:

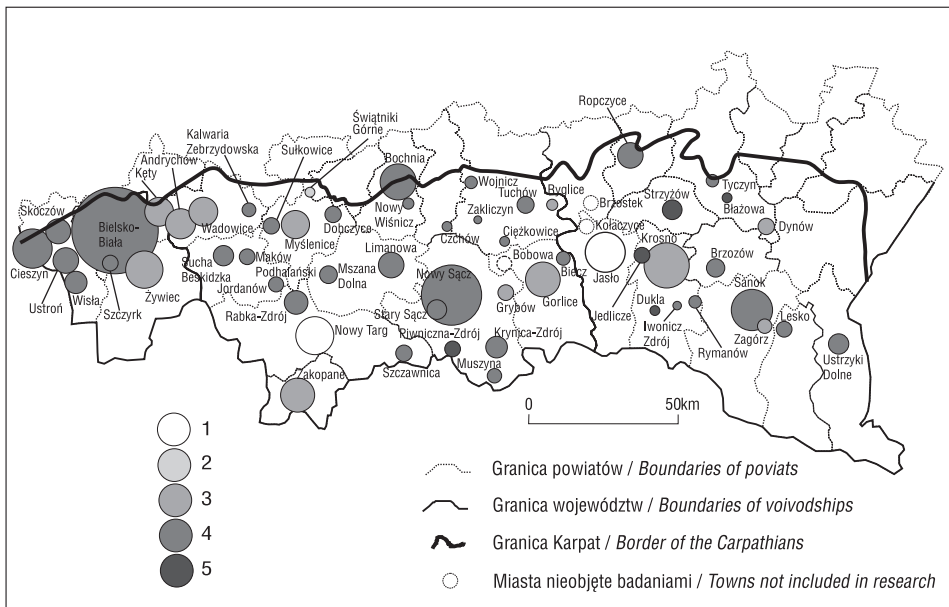
level of anthropogenic attractiveness: 1 – low, 2 – rather low, 3 – average, 4 – rather high, 5 – high

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.stat.gov.pl, www.zabytek.pl.

Source: based on data obtained from: www.stat.gov.pl, www.zabytek.pl.

i odpadów zmieszanych (Raport... 2009; Stan... 2008; Stan... 2009; www.stat.gov.pl). Mierniki określające stan środowiska przyrodniczego zostały dobrane w taki sposób, aby miały charakter destymulant. W ten sposób zidentyfikowano poziom potencjalnego zanieczyszczenia (degradacji) środowiska, co niekorzystnie wpływa na możliwości rozwoju turystyki. Odrębną kwestią pozostaje odwrotna zależność – wpływu turystyki na stan środowiska. Warto zwrócić uwagę, że zbyt duża intensyfikacja działalności związanej z turystyką obniża poważnie także jakość walorów przyrodniczych (Myga-Piątek, Janowski 2009), co w konsekwencji utrudnia rozwój funkcji turystycznej. Badane miasta cechuje przeciętny stan środowiska przyrodniczego. Miasta o zadowalającej i średniej klasie stanowią około 40%, podobny odsetek ośrodków cechuje dobry stan środowiska przyrodniczego (ryc. 3). Nie odnotowano wyraźnej zależności między klasą określającą

stan środowiska a położeniem w poszczególnej części badanego obszaru, aczkolwiek miasta leżące w części wschodniej Karpat Polskich na ogół charakteryzowały się nieco lepszym stanem środowiska. Stan powietrza atmosferycznego nie wykazywał zbyt dużego zróżnicowania, choć warto zauważyć, że zdecydowanie najwyższe wartości stężeń SO_2 wystąpiły w miastach zachodniej części obszaru. Znaczne różnice odnotowano natomiast w wielkości ścieków wymagających oczyszczenia odprowadzonych do wód powierzchniowych lub gruntu. Najbardziej zdegradowanym środowiskiem cechowały się: Nowy Targ, Jasło oraz Świątynki Górne i te właśnie miasta charakteryzowały najwyższe wartości ścieków nieoczyszczonych. Problem, który dotyczył Nowego Targu (a także innych miast karpaccich) był związany z zanieczyszczeniami pyłowo-gazowymi wynikającymi ze stosowania tradycyjnych nośników energii. Wprowadzone programy ochrony powietrza (np. w Nowym Targu lub powiecie tatrzańskim) nie przyniosły

Ryc. 3. Zróżnicowanie stanu środowiska miast karpaccich

Figure 3. Differentiation of the environmental condition of the Carpathian cities and towns

Objaśnienia:

ocena stanu środowiska: 1 – niezadowolający, 2 – zadowolający, 3 – średni, 4 – dobry, 5 – bardzo dobry

Explanation:

condition of environment: 1 – unsatisfactory, 2 – satisfactory, 3 – average, 4 – good, 5 – very good

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport... (2009); Stan... (2008); Stan... (2009); www.stat.gov.pl.
Source: based on data obtained from: Raport... (2009); Stan... (2008); Stan... (2009); www.stat.gov.pl.

dotychczas efektów widocznych w zmniejszeniu stężeń zanieczyszczeń w powietrzu (*Raport...* 2009). Wśród miast, dla których stan środowiska określono jako bardzo dobry znalazły się: Jedlicze, Strzyżów, Błażowa, Dukla i Piwniczna Zdrój. Co ciekawe, Jedlicze – miasto z silnie rozwiniętą funkcją przemysłową (Górka 2004) i dużą rafinerią ropy naftowej – osiągnęło w badaniu stanu środowiska najlepszy wynik. Prawdopodobnie wynika to m.in. z faktu, iż Rafineria Nafty Jedlicze została uznana za jeden z zakładów województwa podkarpackiego, który wykorzystuje technologie sprzyjające ochronie środowiska i podejmuje szereg działań ograniczających wpływ działalności przemysłowej na środowisko (*Stan...*2008).

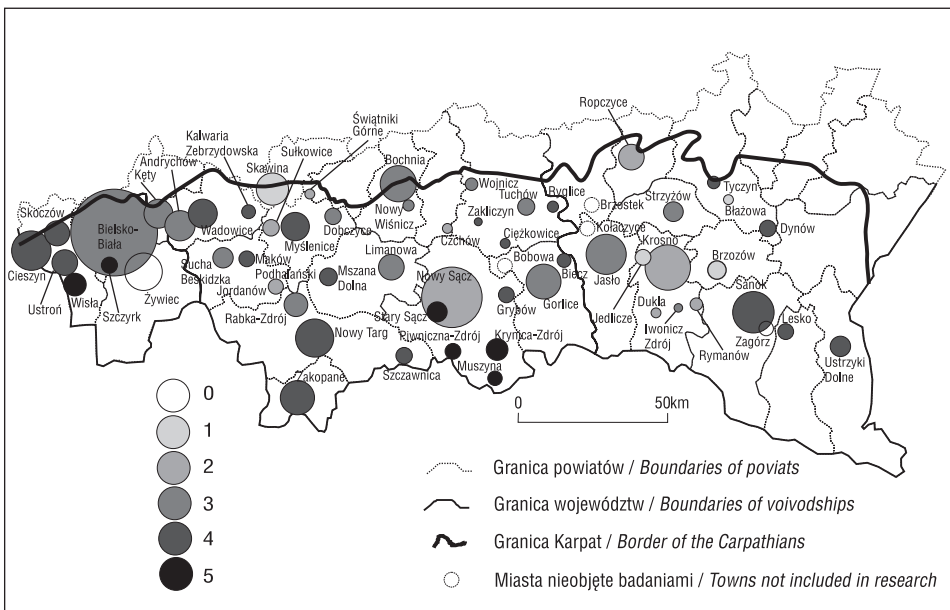
Turystyka w działaniach samorządu lokalnego

Aktywność samorządu lokalnego jest uznawana za czynnik silnie wpływający na przemiany w środowisku miasta, w wymiarze przestrzennym, ekonomicznym i społecznym, także w odniesieniu do kwestii związanych z turystyką (Kogut-Jaworska 2008; Pawlusiński 2005; Sagan 2000). Zasadniczym celem działań podejmowanych przez władze lokalne jest kształtowanie możliwie najlepszych warunków dla życia i działalności mieszkańców miasta oraz pozostałych użytkowników jego przestrzeni, wśród których ważną grupę stanowią turyści. Intensyfikacja funkcji turystycznej w obszarach górskich, podejmowana dla stymulowania rozwoju ekonomicznego miasta (przy dostosowaniu do wartości środowiska przyrodniczego) może być jedną z domen działań władz lokalnych. W celu rozpoznania stopnia znaczenia turystyki w polityce miejskiej badanych miast przeprowadzono analizę treści strategii rozwoju poszczególnych ośrodków. Strategia rozwoju jest dokumentem, który precyzuje kierunki działania w perspektywie kilkunastoletniej, przy określeniu stanu aktualnego i możliwości rozwoju gminy (Domański 2000). Wybór tego rodzaju opracowania oparto na trzech założeniach: 1) strategia stanowi dokument aktualny, dobrze opisujący rzeczywistość społeczno-ekonomiczną i zasoby przyrodnicze, w tym także uwarunkowania rozwoju turystyki, 2) konstrukcja strategii (określenie misji, celów strategicznych i operacyjnych) wyznacza rangę turystyki w możliwościach rozwoju, 3) strategia jest wspólnym efektem obiektywnej oceny ekspertów oraz opinii społecznej reprezentowanej przez różne środowiska i grupy interesów w gminie. W przypadku 4 miast (Błażowa, Brzozów, Czchów oraz Świątniki Górne) do analizy włączono lokalne plany rozwoju odpowiadające pod względem treści strategii rozwoju.

Ponad połowa badanych miast posiadała strategie rozwoju przyjęte w latach 2005–2010, blisko 1/3 – w latach 2001–2004, zaś tylko około 15% stanowiły miasta ze strategiami uchwalonymi w latach 1998–2000. Spośród 56 badanych miast karpackich tylko dwa ośrodki (Zagórz i Żywiec) nie posiadały dokumentu określającego kierunki rozwoju miasta. Generalnie stwierdzono, że turystyka jest niezwykle ważnym elementem planowania strategicznego w badanych miastach – zaledwie w 3 miastach (Błażowa, Brzozów i Jedlicze) brak jest wyraźnego odniesienia się do turystyki jako jednego z ważnych czynników rozwoju miasta (ryc. 4). Warto jednak zaznaczyć, że Błażowa leży w obrębie działania Lokalnej Grupy Działania Dolina Strugu, dla której opracowano strategię rozwoju uwzględniającą funkcję turystyczną regionu. Natomiast Jedlicze jest

miastem o tradycyjnej i dobrze rozwiniętej funkcji przemysłowej – cechował go najwyższy udział zatrudnienia w przemyśle spośród wszystkich miast karpaccich (Górka 2004). Niejako w opozycji do omówionej powyżej grupy sklasyfikowano miasta, które posiadały opracowane strategie rozwoju opartego na turystyce, co przyjęto za wyraz priorytetu dla turystyki wśród kierunków rozwoju miasta. W grupie tej znalazły się karpaccie miasta w Małopolsce, dla których opracowano wspólną strategię rozwoju zintegrowanego produktu turystycznego, mianowicie: Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna, Stary Sącz. Wśród 7 miast karpaccich w województwie śląskim dwa – Szczyrk i Wisła – posiadały zatwierdzone strategie rozwoju turystyki.

Pozostałe ośrodki miejskie w różnym stopniu uwzględniały turystykę w planach swego rozwoju (ryc. 4). Miasta z podkreśloną wysoką rangą turystyki w planach dalszego

Ryc. 4. Turystyka w strategiach rozwoju badanych miast

Figure 4. Tourism in development strategies of the Carpathian cities and towns

Objaśnienia:

0 – brak strategii, 1 – niska ranga turystyki, 2 – turystyka jako cel operacyjny, 3 – turystyka jako cel strategiczny, 4 – turystyka jako element misji, 5 – strategia rozwoju turystyki

Explanation:

0 – no strategy, 1 – low rank of tourism, 2 – tourism as operational purpose, 3 – tourism as strategic purpose, 4 – tourism as an element of mission, 5 – strategy of tourism development

Źródło: opracowanie własne.

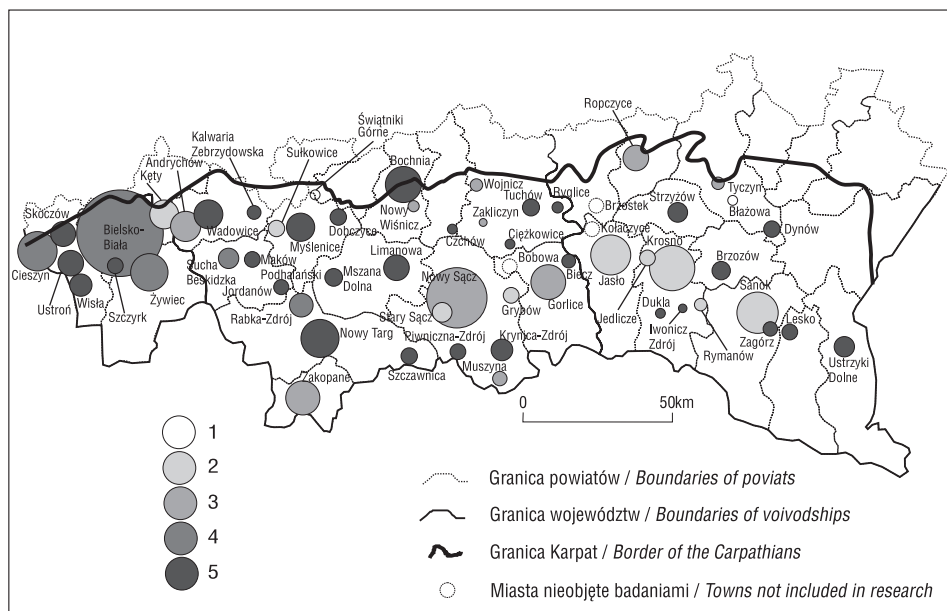
Source: author's own elaboration.

funkcjonowania stanowiły ponad 1/3 badanych ośrodków. Należały do nich zazwyczaj miasta małe, rzadziej średnie (Lesko, Nowy Targ), rozmieszczone zarówno na terenach górskich, jak i pogórskich, za wyjątkiem miast śląskich – w tym rejonie odnotowano wyraźne zgrupowanie, które tworzą: Cieszyn, Ustroń i Skoczów. Należy podkreślić, że miasta, które wyróżniono w klasie 4 („turystyka w misji”) cechują się dużym zróżnicowaniem w ujmowaniu rangi turystyki w dłuższej perspektywie. Obok miast, w których wyraźnie sformułowano misję w nawiązaniu do turystyki, są i takie, które wymieniają turystykę jako element misji bądź odwołują się do obecności turystów w mieście. Przykładem mogą służyć misje: Ustronia („Główną aspiracją rozwoju Ustronia jest osiągnięcie statusu głównego ośrodka uzdrowiskowo-turystycznego Beskidów w roku 2015 [...]”), Zakopanego („Tatrzańskie centrum międzynarodowej turystyki, kultury i sportu, rozwijające się z poszanowaniem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego [...]”), Nowego Targu („Będąc stolicą Podhala, dokładamy wszelkich starań, aby wspierać zrównoważony rozwój naszych największych szans: małej i średniej przedsiębiorczości, turystyki oraz sportu [...]”), Dynowa („Miasto Dynów będzie stwarzać optymalne warunki do życia swoich mieszkańców. W najbliższych kilkunastu latach chce być miastem usługowo-rolniczo-turystycznym, czystym ekologicznie z rozwiniętą infrastrukturą techniczną oraz oświatą [...]”), Szczawnicy („Szczawnica jest miejscem zadowolonych gości i mieszkańców, miastem ustawicznie rozwijającym infrastrukturę komunalną, bazę turystyczno-sportową z poszanowaniem zasobów przyrodniczych oraz dbającym o rozwój kultury lokalnej [...]). Analiza strategii wykazała, że duży udział mają także miasta, dla których turystyka była jednym z najważniejszych czynników rozwoju i została ujęta jako jeden z celów strategicznych rozwoju (blisko 30%); w tej grupie przeważały miasta średnie. Natomiast w przypadku miast o bardziej zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej, np. były miasta wojewódzkie (Krosno, Nowy Sącz) turystykę ujmowano w strategiach rozwoju jako jeden z celów operacyjnych.

Za drugi element obrazujący działania władz samorządowych uznano zakres informacyjny i jakość oficjalnych stron internetowych w odniesieniu do zagadnień turystycznych (ryc. 5). W badaniu uwzględniono tę formę działania samorządu, zakładając, że Internet jest obecnie najczęściej wykorzystywanym źródłem informacji, a zawartość witryn świadczy o zaangażowaniu władz lokalnych w promocję ośrodków. Zanalizowano je pod kątem dostępności informacji na temat: 1) bazy noclegowej (sprecyzowane obiekty, z adresem lub kontaktem), 2) bazy gastronomicznej (jw.), 3) atrakcji turystycznych, w tym zabytków (opis). Informacje te powinny być łatwo dostępne (w formie odrębnej zakładki lub skierowane personalnie do turystów). W badaniu nie uwzględniono nieoficjalnych witryn. Najwyższe noty przyznano miastom, które posiadały strony oferujące pełny zestaw informacji dotyczących samego miasta i najbliższej okolicy (lub gminy). Nieco niższą lokatę uzyskały ośrodki, na stronach których zamieszczono pożądaną informację wyłącznie badanego miasta. Klasę 1 przyznano miastom, które w ogóle nie zamieszczały informacji w rozważanym zakresie lub zakładki były puste bądź nieaktywne. Stwierdzono, że władze lokalne przywiązują dużą wagę do możliwości informacyjnych na oficjalnej stronie miasta – ponad 60% badanych ośrodków charakteryzowało się wysokimi pozycjami, z tego zdecydowana większość (85%) została zaszeregowana do klasy 5. Wyraźnie większą dbałością o dostęp do informacji turystycznej w Internecie wykazały się władze małych miast. Uwidacznia

się także niewielka przewaga w analizowanym zakresie miast w zachodniej części badanego obszaru. Badanie wykazało także pewne zróżnicowanie między poziomem rangi turystyki deklarowanym w dokumentach strategicznych a działaniem „rzeczywistym”, reprezentowanym przez treść witryn. Na ogół znacznie wyższe oceny uzyskały miasta w zakresie internetowej bazy informacyjnej, co może świadczyć z jednej strony o sprawności władz lokalnych w promocji miasta bądź regionu, z drugiej o traktowaniu informacji turystycznej (baza noclegowa, gastronomiczna) jako narzędzia wspierania lokalnej przedsiębiorczości. Przykładem są m.in. Jordanów, Dukla lub Czchów, które oferowały pełny zestaw informacji turystycznych w mieście i okolicy, natomiast w dokumentach strategicznych nie przypisywano turystyce zbyt wielkiego znaczenia.

Podsumowując działania władz samorządowych, skonstruowano syntetyczny wskaźnik (ryc. 6) uwzględniający, poza omówionymi powyżej strategiami i bazą in-

Ryc. 5. Turystyka na oficjalnych stronach internetowych badanych miast

Figure 5. Tourism on official websites of the Carpathian cities and towns

Objaśnienia:

poziom informacji turystycznej: 1 – brak, 2 – niski, 3 – średni, 4 – wysoki, 5 – bardzo wysoki

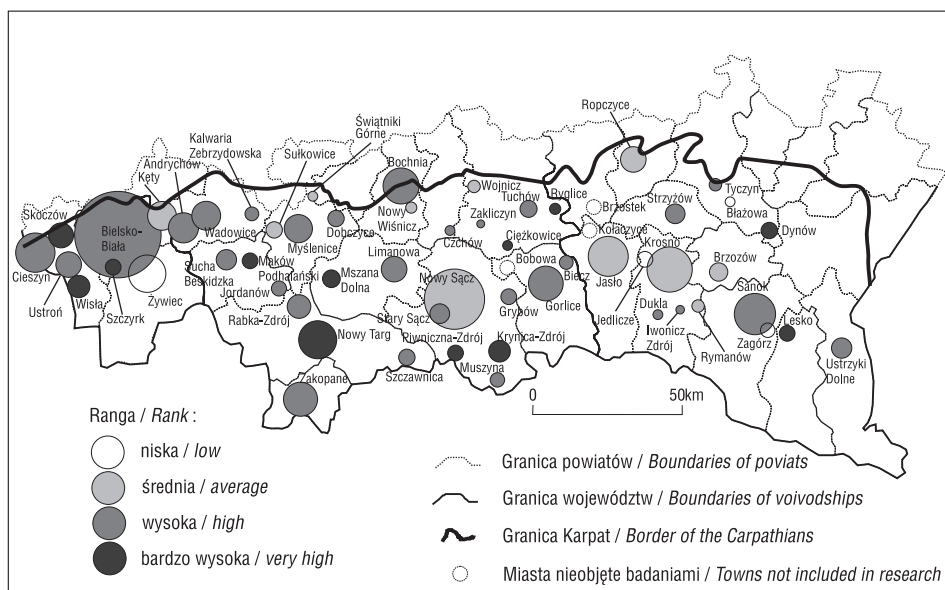
Explanation:

level of tourists information: 1 – lack, 2 – low, 3 – average, 4 – high, 5 – very high

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

formacyjną w Internecie, trzeci element, którym było rozróżnienie w strategii rozwoju możliwości intensyfikacji funkcji turystycznej w oparciu o zasoby miasta i terenów otaczających lub gminy (najczęściej w przypadku gmin wiejsko-miejskich). Wyższą rangę przyznano miastom, które planowały wzmocnienie funkcji turystycznej przy wykorzystaniu przede wszystkim walorów dotyczących samego miasta, niższą – ośrodkom, które odnosiły się w głównej mierze do zasobów otoczenia miasta. Oceniając działania władz lokalnych w aspekcie promocji i rozwoju turystyki, stwierdzono, że w 4-stopniowej skali miasta karpackie na ogół charakteryzowały się wysokim poziomem działań samorządu w dziedzinie turystyki. Ponad 20% badanych ośrodków otrzymało bardzo wysokie noty (średnia 4,0), dalsze 50% – wysokie (3,0–3,9). Do miast, które uzyskały najwyższe lokaty należały (obok uznanych ośrodków turystycznych, np. Krynica Zdrój, Szczyrk lub Piwniczna Zdrój) także miasta o mniejszej renomie w tym zakresie m.in.: Ryglice, Dynów, Lesko, Skoczów lub Mszana Dolna. Świadczy to o dużym znaczeniu turystyki dla możliwości stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Zdecydowanie *in minus* wyróżniło się zaledwie co dziesiąte badane miasto, przy czym w grupie tej znalazły się ośrodki bez strategii rozwoju (np. Żywiec) lub (ze względu na niewielkie zasoby przyrodnicze lub kulturowe) niepostrzegające turystyki jako ważnego czynnika rozwojowego (Białowa, Jedlicze, Brzozów).

Ryc. 6. Turystyka w polityce miejskiej władz samorządowych

Figure 6. Tourism in urban policy of local authorities

Źródło: opracowanie własne.

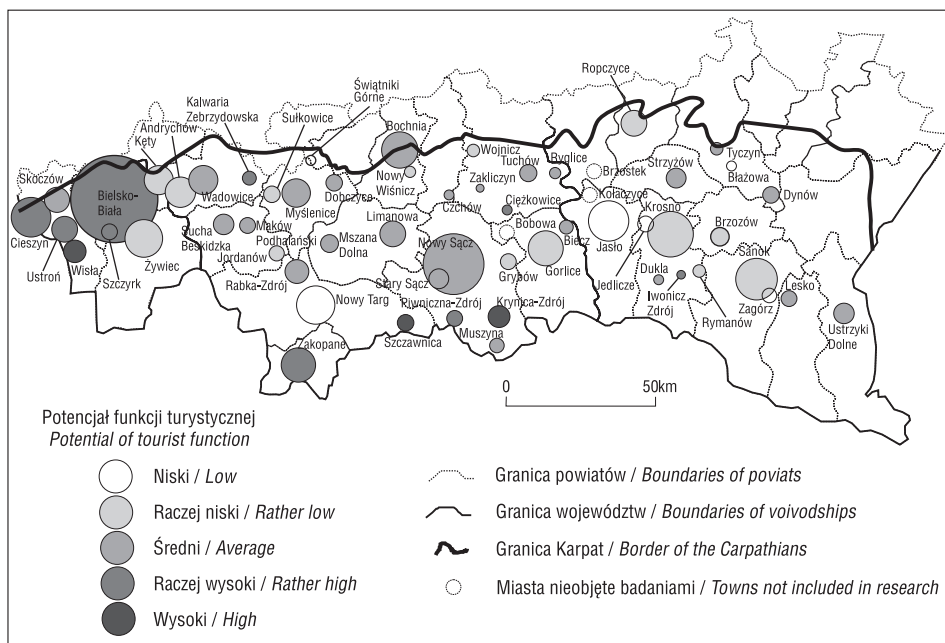
Source: author's own elaboration.

Rozwój funkcji turystycznej a zróżnicowanie topograficzne miast

Końcowym etapem analizy była konstrukcja (przy zastosowaniu metody rang) syntetycznego wskaźnika potencjału rozwoju funkcji turystycznej. Składały się na niego omówione powyżej poszczególne elementy warunkujące rozwój funkcji turystycznej miast: 1) atrakcyjność antropogeniczna miast, 2) jakość środowiska przyrodniczego oraz 3) polityka władz lokalnych w zakresie turystyki. Niewiele ośrodków osiągnęło wysoki poziom warunków korzystnych – z punktu widzenia czynników antropogenicznych – dla rozwoju turystyki (ryc. 7). Należy do nich przede wszystkim kilka uzdrowisk (Krynica Zdrój, Szczawnica, Iwonicz Zdrój) oraz Wisła i Zakopane. W dalszej kolejności plasują się inne uzdrowiska i miasta charakteryzujące się dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną i dużą konkurencyjnością, np. Szczyrk, Kalwaria Zebrzydowska lub Piwniczna Zdrój. Znacznie słabiej wypadły miasta małe lub średnie (o bardziej zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej), jak np. Zagórz, Świątynki Górne, Żywiec, Ropczyce, Gorlice lub Kęty. Generalnie, uwzględniając ocenę od średniej po wysoką, można jednak stwierdzić, że większość (ok. 65%) miast polskich Karpat odznacza się „dobrym” potencjałem rozwoju funkcji turystycznej. Wartość zasobów przyrodniczo-kulturowych pozwala dobrze rokować wprowadzeniu lub intensyfikacji funkcji turystycznej, zwłaszcza przy właściwych działaniach samorządu lokalnego, wspierającego potencjalne możliwości rozwoju przy zachowaniu kryterium rozwoju zrównoważonego.

Jedną z cech środowiska przyrodniczego Karpat Polskich jest duże urozmaicenie krajobrazu i ukształtowania powierzchni terenu. Wskutek tego miasta karpackie posiadają zróżnicowane cechy położenia względem rzeźby terenu, na którym się rozciągają. Położenie topograficzne jest ważnym elementem możliwości rozwoju miasta, przede wszystkim w wymiarze przestrzennym, ale także gospodarczym i finansowym (ze względu na predyspozycje do lokalizacji obiektów o określonej funkcji i koszty ich budowy). Topografia miasta determinuje uwarunkowania rozwoju przestrzennego miasta, wpływając nie tylko na kształtowanie się układów zabudowy, terenów zielonych, linii komunikacyjnych lub infrastruktury technicznej, ale także na warunki zdrowotne i aerosanitarnie. Warunki układu przestrzennego mogą stanowić zatem barierę lub czynnik sprzyjający rozwojowi danego ośrodka, zwłaszcza przy rozważaniu rezerw wolnego terenu.

Badając położenie topograficzne miast karpackich, określono stopień dogodności położenia danego miasta z punktu widzenia rozwoju przestrzennego. Przyjęto, że najlepsze dla rozwoju przestrzennego miast jest położenie śródgórskie w rozległej kotlinie lub w kotlinie mniejszej, u zbiegu 2–3 dolin, między wzgórzami, a za najmniej sprzyjające – w ciasnej dolinie, między pasmami górskimi lub pod przełęczą. Miasta w obszarze Karpat Polskich miały na ogół niezbyt dobre warunki dla rozwoju przestrzennego – w grupie miast o niekorzystnym lub raczej niekorzystnym położeniu znalazła się prawie połowa badanych ośrodków (ryc. 8). W klasyfikacji tej najlepiej wypadły miasta w północnej części Karpat, blisko ich skraju, w pasie: od Andrychowa przez Wadowice, Wojnicz po Dynów. Korzystne warunki dla dalszej rozbudowy miało

Ryc. 7. Zróźnicowanie potencjału funkcji turystycznej miast karpacckich

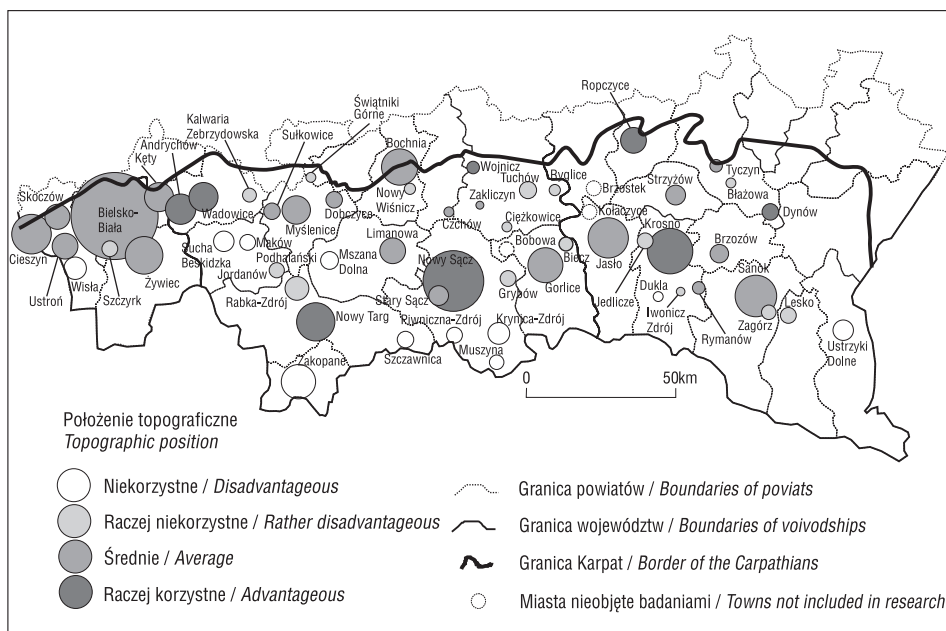
Figure 7. Differentiation of potential of tourist function of the Carpathian cities and towns

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

też zaledwie kilka ośrodków w centralnej części badanych podprovincji fizycznogeograficznych: Krosno, Nowy Sącz i Nowy Targ. W najtrudniejszej natomiast sytuacji topograficznej były m.in. uzdrowiska: Szczawnica, Piwniczna Zdrój, Muszyna i Krynica Zdrój oraz Dukla, Ustrzyki Dolne i Maków Podhalański, a także Zakopane między pasmem Gubałówki a podnóżem Tatr, którym biegnie granica parku narodowego. Za warte zbadania uznano kwestie powiązań między położeniem topograficznym miast karpacckich a predyspozycjami do rozwoju funkcji turystycznej. W konfrontacji położenia topograficznego miast z potencjałem rozwoju funkcji turystycznej stwierdzono następujące prawidłowości.

Miasta cechujące się najtrudniejszymi warunkami topograficznymi charakteryzowały się zarazem najwyższymi wartościami potencjału rozwoju funkcji turystycznej (ryc. 9). Ponadto, im korzystniejsze było położenie topograficzne miasta w ujęciu osadniczym, tym niższe były zwykle potencjalne możliwości rozwoju funkcji turystycznej. Zależności te pozwalają stwierdzić, że warunki niekorzystne do rozwoju przestrzennego miasta (bogate urzeźbienie terenu, silne spadki terenu, różnice wysokości) mogą zarazem stanowić atut w rozkwicie gospodarczym miasta w odniesieniu do rozwoju

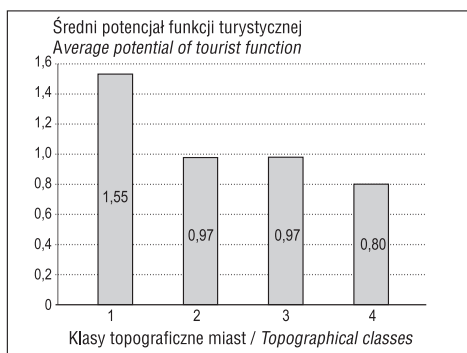

Ryc. 8. Układ przestrzenny terenu miast karpackich

Figure 8. Topographic position of the Carpathian cities and towns

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

Ryc. 9. Potencjał funkcji turystycznej a uwarunkowania topograficzne miast karpackich

Figure 9. Potential of tourist function versus topographic position of the Carpathian cities and towns

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

turystyki. Wyniki dokonanej analizy potwierdza teza postawiona przez J. Grocha i W. Kurka (1995), iż Karpaty Polskie – jeden z ważnych regionów turystycznych Polski – sąwą wysoką atrakcyjność zawdzięczają w głównej mierze wysokim walorom przyrodniczym.

Podsumowanie

Podjęta próba oceny możliwości rozwoju funkcjonalnego miast Karpat Polskich w oparciu o turystykę nie wyczerpuje całokształtu zagadnienia; nie ujmuje też całości możliwych wskaźników diagnostycznych. W pracy posłużono się jedynie wybranymi cechami charakteryzującymi uwarunkowania

ważne dla rozwoju społeczno-gospodarczego miast. Jedną z przesłanek, która wpłynęła na dobór cech służących celom diagnostycznym była jakość danych statystycznych, rozpatrywana zarówno pod kątem ich szczegółowości, wiarygodności, jak i dostępności. Praca stanowiła zatem próbę przedstawienia możliwego ujęcia metodologicznego polegającego na wypunktowaniu czynników rozwoju miast istotnych z punktu widzenia badań osadniczych i powiązaniu ich w spójną całość.

Uwzględniając powyższe zastrzeżenia, można stwierdzić, że: 1) miasta Karpat Polskich dysponują znacznymi możliwościami w zakresie potencjału turystycznego, 2) uwarunkowania ukształtowania terenu, nominalnie stanowiące zazwyczaj barierę rozwoju miast, w przypadku miast górskich okazały się czynnikiem sprzyjającym turystyce, 3) władze lokalne wielu ośrodków mają świadomość dużego znaczenia funkcji turystycznej dla pomyślnego rozwoju społeczno-ekonomicznego.

W ujęciu osadniczym funkcja miasta jest oznaczana na podstawie struktury zatrudnienia, tym samym określa rodzaj działalności ekonomicznej mieszkańców miasta. Wzmocnienie funkcji turystycznej będzie zatem oznaczać zwiększenie roli przedsięwzięć związanych z turystyką, traktowanych jako potencjalne źródła dochodów dla ludności miasta. Obawy budzić mogą niekorzystne (nadmierne) – z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych Karpat – zamierzenia rozbudowy infrastruktury turystycznej. Jak podaje A. Sołtys (2009) „monitoring kierunków zagospodarowania turystycznego polskich Karpat wykazał, że według stanu na 2006 r. połowa gmin planowała rozwój infrastruktury narciarstwa zjazdowego na obszarach cennych przyrodniczo [...]”. Niezmiernie istotne jest zatem podejmowanie działań, które zachowują zasady rozwoju zrównoważonego, tak z uwagi na konieczność zachowania bogactwa przyrodniczego i kulturowego Karpat, jak i ze względu na niebezpieczeństwo utraty możliwości dalszego wykorzystywania szans rozwoju, jakie zapewniają zasoby środowiska przyrodniczego.

Literatura

- Balon J., German J., Kozak J., Malara J., Widacki J., Ziąja W., 1995, *Regiony fizycznogeograficzne*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 117–130.
- Bajwoluk T., 2007, *Wykorzystanie potencjału środowiska naturalnego dla aktywizacji turystycznej terenów podmiejskich Myślenic Zarabia*, Czasopismo Techniczne, 7-A, 113–120.
- Böhm A., 2009, *Zarys początków współczesnego planowania przestrzennego na terenach górskich*, Czasopismo Techniczne, Architektura, 2-A, 10, 21–26.
- Denisiuk Z., 1995, *Ochrona przyrody i krajobrazu*, [w:] J. Warszyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 131–143.
- Domański T., 2000, *Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy*, ARK w Warszawie, Wyd. Hamal Books, Warszawa.
- Faracik R., Kurek W., Mika M., Pawlusiński R., 2009, *Turystyka w Karpatach Polskich w świetle współczesnych kierunków rozwoju*, [w:] B. Domański, W. Kurek (red.), *Gospodarka i Przestrzeń*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 77–98.
- Garwol P., Górz B., 2009, *Turystyka w Popradzkim Parku Krajobrazowym*, [w:] B. Domański, W. Kurek (red.), *Gospodarka i Przestrzeń*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 99–112.

- Górka Z., 2004, *Les villes des Carpates Polonaise a l'époque de la transition socio-economique de la Pologne*, Prace Geograficzne, 113, Kraków, 145–152.
- Groch J., 1991, *Badania diagnostyczne uzdrowisk polskich z zastosowaniem metod wielowymiarowej analizy porównawczej*, Rozprawy habilitacyjne, 220, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Groch J., Kurek W., 1995, *Turystyka*, [w:] J. Warszzyńska (red.), *Karpaty Polskie*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 265–299.
- Groch J., Kurek W., Warszzyńska J., 2000, *Tourist Regions in the Polish Carpathians*, Wyd. Universitas, Kraków.
- Jackowski A., 1981, *Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego)*, Rozprawy habilitacyjne, 53, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Kierunki rozwoju turystyki dla województwa małopolskiego na lata 2008–2013*, 2008, Zarząd Woj. Małopolskiego, Kraków, (projekt).
- Kogut-Jaworska M., 2008, *Instrumenty interwencjonizmu lokalnego w stymulowaniu rozwoju gospodarczego*, CeDeWu, Rubinum, Warszawa.
- Kondracki J., 1978, *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa.
- Koszałka M., 2003, *Cultural heritage of the Beskid Niski Mountains*, [w:] W. Kurek (red.), *Issues of tourism and health resort management*, Prace Geograficzne, 111, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 227–233.
- Kurek W., 1990, *Wpływ turystyki na przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich polskich Karpat*, Rozprawy habilitacyjne, 194, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Kurek W., Mika M., 2008, *Miejscowości turystyczne w dobie konkurencji (na przykładzie Polskich Karpat)*, [w:] G. Gołembski (red.), *Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, Wyd. AE w Poznaniu, 219–228.
- Marx-Kozakiewicz M., 2009, *Przemiany funkcjonalno-przestrzenne miast i miasteczek regionu karpackiego*, Czasopismo Techniczne, Architektura, 2-A, 10, 143–148.
- Mika M., 2004, *Funkcje turystyki*, [w:] A. Jackowski (red.), *Geografia. Encyklopedia szkolna*, Wyd. Zielona Sowa, Kraków.
- Mika M., Krzesiwo K., Krzesiwo P., 2007, *Współczesne problemy rozwoju ośrodków narciarskich w Polsce – przykład Szczyrku*, [w:] D. Ptaszycka-Jackowska (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, 117, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 63–77.
- Myga-Piątek U., Jankowski G., 2009, *Wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze i krajobraz kulturowy – analiza wybranych przykładów obszarów górskich*, Probl. Ekologii Krajobrazu, XXV, 27–38.
- Ostaszewska K., 2002, *Geografia krajobrazu*, PWN, Warszawa.
- Pawlak A., 2009, *Problemy przestrzenne wybranych małych miast położonych w strefie turystyczno-wypoczynkowej Małopolski Południowej*, Czasopismo Techniczne, Architektura, 2-A, 10, 117–124.
- Pawlusiński R., 2005, *Samorząd lokalny a rozwój turystyki. Przykład gmin Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków.
- Ptaszycka-Jackowska D., 2007, *Gospodarowanie przestrzeni turystyczną w Karpatach Polskich*, [w:] D. Ptaszycka-Jackowska (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, 117, Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, Kraków, 99–112.

- Raport o stanie środowiska w województwie małopolskim w 2008 roku*, 2009, WIOŚ w Krakowie, Kraków.
- Sagan I., 2000, *Miasto. Scena konfliktów i współpracy*, Wyd. Uniw. Gdańskiego, Gdańsk.
- Skalska T., 2009, *Konkurencyjność cenowa polskich produktów turystycznych w relacji do ofert głównych konkurentów*, POT, Warszawa.
- Sołtys A., 2009, *Zagospodarowanie turystyczne obszarów górskich a krajobraz – wybrane problemy*, Czasopismo Techniczne, Architektura, 2-A, 10, 125–130.
- Stan środowiska w województwie podkarpackim w latach 2000–2007*, 2008, WIOŚ w Rzeszowie, Rzeszów.
- Stan środowiska w województwie śląskim w 2008 roku*, 2009, WIOŚ w Katowicach, Katowice.
- Strategia rozwoju turystyki dla województwa podkarpackiego na lata 2007–2013*, 2006, PART, Warszawa.
- Strategia rozwoju turystyki w województwie śląskim na lata 2004–2013*, 2004, Zarząd Woj. Śląskiego, Katowice.
- Szymańska D., 2009, *Geografia osadnictwa*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Warszyńska J., 1985, *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*, Folia Geographica, Ser. Geogr.-Oecon., 18, 79–104.
- Zawilińska B., 2005, *Karpaty jako region turystyczny*, [w:] Z. Górka, J. Więclaw-Michniewska (red.), *Badania i podróże naukowe krakowskich geografów*, 2, PTG, Oddział w Krakowie, Kraków, 144–152.
- Strategie rozwoju lub Plany rozwoju lokalnego badanych miast*
www.carpathianconvention.org/NR/rdonlyres/FE93E23F-668E-4330-AAE4-B89181FD53A6/0/Carpathian_POL.pdf
www.mos.gov.pl/artykul/2513_konwencja_karpacka/336_konwencja_karpacka.html
www.stat.gov.pl
www.zabytek.pl

Selected determinants of tourist functions of towns in the Polish Carpathians

Summary

Contemporary determinants of urban socio-economic development are often attributed to several factors, which include: urban policy as specified by local governments, local entrepreneurship and legal regulations. These factors may have different effects upon urban development. This development hinges on the various resources available in a region: its environmental, cultural, economic and social elements. The Carpathians are one of the most important tourist regions in Poland, so broadly defined tourism plays a crucial role in the socio-economic development of many mountainous towns. The major aim of this research is to identify the links between towns' spatial structure (topographic elements) and potential tourist development. Also, the author attempts to determine the role of tourism in the Carpathian towns thro-

ugh the lenses of local government policies. This attempt, although based on tourist functions, does not include all the factors local development depends on, nor all the indicators necessary to fully understand this issue. Only a few selected characteristics of the town development are taken into consideration. Accordingly, this research is also a new approach to the considered topic as viewed from the methodological perspective; many factors derived from settlement analyses were classified and then put together as a whole. In accordance with such an approach it was determined that:

- 1) towns located in the Polish Carpathians have good prospects to increase their tourist potential;
- 2) unlike for other towns, the land relief is not a barrier of tourist development here, but rather an asset;
- 3) local governments are generally aware of the role played by tourist potential in the socio-economic development of their area.

Additionally, a very important issue is to plan and implement such actions, which are in line with sustainable development. A need to preserve both natural and cultural resources in the Polish Carpathians is inevitable, if these resources are still to be the main advantage accelerating socio-economic development.

*Joanna Więclaw-Michniewska
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
ul. Gronostajowa 7
30-387 Kraków
e-mail: j.wieclaw-michniewska@uj.edu.pl*